

Anibal Quijano

Neo-imperialismen i Latinamerika

Denna text är en inledning till en större studie av Peru som publicerades i tidskriften *Monthly Review* sommaren 1971. Det bör påpekas att den skrevs före de stora bakslag som drabbade vänstern i Latinamerika på 1970-talet (med militärens maktövertagande i Uruguay och Chile 1973, Argentina 1976 osv).

Det har rätt ganska stor förvirring både inom och utom Peru vad beträffar naturen hos den nya regim som kom till makten som ett resultat av statskuppen den 3 oktober 1968. Konservativa personer och även en del vänsterinriktade har uppfattat Peru som ett nytt Kuba. Andra, som också kan hänföras till någon vänsterschattering, har beskrivit den nya regimen som pro-oligarkisk och pro-imperialistisk, borgerligt reformistisk, militärpopulistisk etc. Denna förvirring har uppstått inte bara genom vad talesmän för regeringen har sagt om regimens natur, utan också därför att de mått och steg som den vidtagit ofta har verkat inkonsekventa och motsägelsefulla.

Om vi skall kunna undvika att bli offer för samma förvirring måste vi sätta in problemen i deras verkliga latinamerikanska och globala sammanhang.

Å ena sidan upplever alla latinamerikanska länder en intern kris för den sociala ordningen som berör både den ekonomiska, politiska och sociala dimensionen. Å andra sidan råder det en lika djup kris i de traditionella former som har tjänat som verktyg för att hålla Latinamerika underkuvat och beroende av de imperialistiska makterna och speciellt då Förenta Staterna. Denna senare kris har i sin tur frambringats av förändringar i den kapitalistiska produktionsprocessens organisering och metoder inom de ledande staterna och genom förändringar i dessas inbördes maktrelationer.

Det nuvarande stadiet i den imperialistiska behärskningen av Latinamerika karaktäriseras av två överlappande, spänningsfyllda och motsatta modeller. Den första är vad man skulle kunna kalla 'traditionell' imperialism med Förenta Staterna som den hegemoniska makten vilken opererar inom det ekonomiska fältet huvudsakligen genom 'enklaver', t.ex. företag som fullständigt kontrolleras av imperialistiskt kapital och med relativt få förbindelser med resten av det ifrågasvarande landets ekonomiska struktur. Det senare mönstret är av nyare ursprung och daterar sig ungefär från andra världskriget och består i en pågående förskjutning av exploateringens tyngdpunkt från den agrara-glesbygds sektorn till den urbant industriella sektorn. Samtidigt med att denna förändring har ägt rum har (1) *en relativ nedgång i Förenta Staternas hegemoni och en motsvarande uppgång i de övriga imperialist-makternas styrka inträffat, speciellt gäller det Tyskland och Japan*, och (2) *en tendens att äldre former för finansiell expolatering ersätts av nya monopolistiska grupperingar å ena sidan och 'kosmopolitiska' eller 'övernationella' kärnor inom den imperialistiska bourgeoisin å den andra*. Alla dessa förändringar har åtföljts och delvis framkallats av den så kallade vetenskapligt-tekniska revolutionen som naturligtvis har påverkat de olika imperialistmakterna och de skilda industrigrenarna på ett ojämnt sätt.

Denna utveckling konvergerar i sin tur med den som framspringer ur klasskampens upp- och nedgångar på den internationella arenan. Två faktorer bör speciellt framhållas från denna synpunkt: för det första den ökande finansiella och tekniska hjälp som ges till vissa beroende

underutvecklade länder inom det kapitalistiska lägret av de så kallade socialistiska länderna; och för det andra uppkomsten av nationalistiska, anti-imperialistiska och socialistiskt revolutionära rörelser inom en ständigt expanderande sfär av den del av världen som behärskas av den imperialistiska bourgeoisin. Det främsta exemplet och symbolen för denna kamp är otvivelaktigt Vietnam.

De ansträngningar som Förenta Staterna i sin egenskap av främsta imperialistiska stat har gjort för att stoppa eller avleda dessa strider har orsakat ett växande hål i dess ekonomi inte bara när det gäller att möta kostnaderna för kriget i Indokina, men också då det gäller att upprätthålla dyra militära och politiska styrkor på ett stort antal strategiska punkter runtom i världen. Detta hål i ekonomin tillsammans med den stora kapitalexporten och - den sjunkande handelsbalansen orsakad av europeisk och japansk konkurrens har försvagat Förenta Staternas internationella position, producerat en stigande inflation och underminerat dollarns position i det internationella monetära systemet.

Från en politisk utgångspunkt har USA:s sjunkande makt och upprepade misslyckanden att åstadkomma kontrarevolution i Indokina medfört en oreparerbar prestigeförlust. Till skillnad från vad som hände efter första världskriget och under de första åren efter andra världskriget då Förenta Staterna framstod som en auktoritet med kraft nog att återupprätta den internationella ordningen och återge bourgeoisins sociala system dess legitimitet och respektabilitet, så håller nu denna bild av Förenta Staterna på att förvandlas till sin motsats, inte bara på slagfältet utan också och inte minst viktigt på den politiska arenan. Samtidigt har kontrarevolutionens misslyckande i Indokina resulterat i att den yngre generationen i Förenta Staterna förlorat sin tro på landets internationella politik och har därmed lagt ytterligare kraft till en redan existerande befrielsekamp bland den svarta befolkningen och till spridandet av en revolutionär ideologi bland många studenter och unga intellektuella. Dessutom lider USA av en ökning av politiska brott inom borgerligheten (morden på bröderna Kennedy), en växande trend mot en fascistisk polisstat, endemiska symptom på ekonomisk recession och stagnation och en stark desorganisation av livsmönstret i de stora städerna vilka utgör själva hjärtat i ett samhälle som en gång berömde sig av effektivitet, organisation och mänsklig frihet.

Under dessa omständigheter har två saker inträffat: (1) *De andra imperialistmakterna har fått en varning att de kan och måste vidga marginalerna för sin självständighet, både ekonomiskt och politiskt.* Och (2) *de beroende bourgeoiserna och de beroende stater som de kontrollerar börjar inse att de har avsevärt större manöverutrymme på det imperialistiska slagfältet med resultatet att de pressar på för att uppnå nya fördelar, mer flexibla ekonomiska bindningar och nya politiska allierade.*

Men omfattningen av antiimperialistisk och revolutionär mobilisering är också i växande och trycket som genereras på detta sätt återverkar på utvecklingen i de nationellt beroende staterna. De imperialistiska bourgeoiserna måste därför modifiera de sätt på vilka de dominerar och exploaterar de mänskliga resurser och naturtillgångar som finns i den beroende världen. De måste hitta på nya ekonomiska bindningar och politiska allianser i förhållande till de dominerade bourgeoiserna och deras olika underskikt.

Sanningen är att detta är en tidpunkt som mycket väl kan komma att bestämma vår världs framtid och i vars spektrum både fascism och revolution på nytt har ställts mot varandra i en ny men mycket större och mer avgörande kraftmätning.

Återverkningar på Latinamerika

Skiftningen i tonvikt i den imperialistiska utsugningen från den agrar-extensiva sektorn till den urban-industriella förde med sig en hel rad ekonomiska, politiska och sociala förändringar. De gamla oligarkiernas makt avtog men försvann inte helt och nya grupper dök upp på samhällets mellannivåer (småborgerlighet och tjänstemannaskikt) som hävdade sina krav och kämpade om makten för att kunna tillfredsställa dem. Samtidigt expanderade industriproletariatet i städerna och blev mera självmedvetet, och politiska bonderörelser uppstod på landsbygden.

De dominerade klasserna hade fortfarande vare sig medvetenhet, organisation eller politisk förmåga för att kunna kämpa sig genom krisen och fram till politisk hegemoni, men deras krav och påtryckningar i kombination med rörelserna inom mellanskiktet gjorde krisen mera akut och långtgående.

Detta sammanhang åstadkom en osäker och motsägelsefull typ av politisk allians som i Latinamerika har kallats 'populism', ett begrepp som knappast har någonting att göra med den typ av rörelse på vilket begreppet tillämpas - des vid ett visst stadium i den ryska revolutionen. Vad som avses med termen i dess föreliggande användning är den labila politiska allians som vid skilda tidpunkter har formats i nästan alla latinamerikanska länder mellan vissa delar av industri-bourgeoisin i städerna, de tekno-byråkratiska mellanskikten och de förtryckta klasserna.

Under de senaste tio åren har en utomordentligt viktig händelse inträffat, i mycket en produkt av radikaliserings av de populistiska tendenserna i Latinamerika, vars inträde i bilden inte bara medfört ytterligare komplikationer utan också utgjort en vändpunkt i hela processen, nämligen den kubanska revolutionen.

I och med den kubanska revolutionen tillfördes den politiska krisen i Latinamerika en ny dimension som kombinerades med och förvärrade oligarkins hegemoniska kris och därmed åstadkom *en kris för hela den borgerliga härskarställningens legitimitet i Latinamerika*. Vid samma tidpunkt som kravet från den industriella inhemska bourgeoisin på att få axla den krisdrabbade oligarkins mantel växte sig starkare, tvingades dessa borgerliga grupper till moderatere handlingslinjer i sin strävan att nå maktens tinnar. Detta berodde inte bara på att den gamla oligarkins maktbas sönderföll alltför sakta utan också på – vilket var viktigare – att en ny och farligare medtävlare hade dykt upp på scenen, nämligen den folkliga revolutionen.

Under dessa omständigheter förföll snabbt populismens inflytande och de organisationer som bar upp den (AD i Venezuela, APRA i Bolivia, kristna demokrater i Chile, peronismen i Argentina etc) inträdde i en period av kris och ständiga splittringar. De reformistiska arbetarpartierna erfor liknande svårigheter vilka i deras fall ytterligare fördjupades genom den internationella splittringen i det socialistiska lägret. Folkets massor började att förkasta dessa politiska vägar och ansåg att de måste finna andra bättre avpassade för deras nya politiska krav. Det fanns alla skäl att tro att detta tillstånd snart skulle resultera i nya former av politiskt revolutionära organisationer med massbas, nya former för mobilisering och större förmåga att utöva påtryckningar och kämpa om makten.

Krisen spred sig snart till de traditionella bärarna av den bestående socio-ekonomiska ordningen, framförallt till katolska kyrkan och universiteten. Därigenom gick den ideologiska såväl som den politiska klasskampen in i ett helt nytt skede. Dessa allmänna tendenser tog sig konkreta uttryck som naturligtvis varierade från land till land beroende på dess historiska särigheter. Allt eftersom krisen blev mer akut kunde inte vägen ut ur den – såvida det inte gällde en slutgiltig lösning – vara densamma för de olika länderna eller grupperna av länder. Inte desto mindre följde processen samma mönster i dem alla.

De förändrade strukturella förhållandena mellan de imperialistiska makterna, oförmågan hos den stora delen av den beroende bourgeoisin att nå full kontroll över statsmakten och därigenom återge det borgerliga styret dess legitimitet, hotet från de folkliga revolutionära rörelserna – alla dessa faktorer medförde i vissa länder att den etablerade makten fragmentariserades vilket i sin tur ledde till ett av de intressantaste politiska fenomenen i modern latinamerikansk historia som dessvärre inte har undersökts tillräckligt ingående: *den relativa självständigheten hos maktens verkställande sektorer*, de väpnade styrkorna och den teknokratiska byråkratin. Dessa utgjorde två grupper och två typer av byråkrati som var de enda med verkställande makt och de enda med potentiell förmåga att kontrollera den maktens sönderfallsprocess som hegemonikrisen givit upphov till. Av de båda var de väpnade styrkorna den enda som var ordentligt organiserad och dessutom den enda som kontrollerade avgörande maktmedel. (Det finns i detta sammanhang inte utrymme för en förklaring hur de väpnade styrkorna i vissa länder utvecklats till en verkställande makt och således förändrats från sin mera välkända roll som repressionens instrument. Det är tillräckligt att påpeka att fenomenet inte saknar traditioner.)

I ett land (Chile) har massorna relativt framskridna politisering och organisering sammanfallit med den beroende bourgeoisins tilltagande politiska desorientering och detta förhållande i kombination med den 'professionalistiska' tradition som behärskar armén har resulterat i en speciell situation där de folkliga politiska organisationerna kunnat nå kontroll över statsadministrationen. Detta makttillträde har emellertid inte åtföljts av samma förmåga att utöva genuin politisk hegemoni eftersom bourgeoisins representanter fortfarande övar inflytande och har politisk makt inom en bred sfär. Situationen är med andra ord labil och endast en djupgående förändring i mobiliseringen av politiska krafter — utöver och bortom gränserna för elektoral kraftmätningar — kan stabilisera den.

I vissa andra länder (Brasilien och Argentina), tog militären makten antingen för att avlägsna de folkliga massorna från positioner de redan vunnit eller för att förhindra dem från att uppnå sådana. I detta avseende kan det kanske hävdas att det endast delvis är sant att militären nått en autonom position eftersom den i dessa fall klart har visat sig stå i den borgerliga ordningens tjänst. Inte desto mindre är det också helt klart att militären i viss grad avsvor sig skyddet av vissa grupper inom den beroende bourgeoisin och istället såg som sin uppgift att skydda systemet som helhet. För att göra det var det nödvändigt att vidta en serie åtgärder inte bara mot de breda massorna utan också mot de politiska representanter som tjänat bourgeoisin under den föregående perioden. Å andra sidan framgick det tydligt att det fanns intima politiska kontakter mellan militären och ett skikt av den teknokratiska byråkratin, vars mål klart bestod i att konsolidera en helt beroende kapitalistisk ekonomi.

Fastän således bourgeoisins (både den imperialistiska och den beroende) intressen således kontrollerade och ledde politikens utformning från dessa regimers första början formulerades och verkställdes politiken av en teknokratisk byråkrati. Det nuvarande problemet består emellertid i att allteftersom de inom-imperialistiska motsättningarna utvecklas uppstår avsevärda klyftor inom militären och den beroende bourgeoisin. Men dessa strider som innesluter skilda intressegrupper inom den beroende bourgeoisin, står inte längre mellan en oligarkisk sektor och en urban industriell sektor. Snarare rasar de inom den urbana industriella sektorn och deras innehåll bestäms av de bindningar som de olika intressegrupperna har till sektorer inom den imperialistiska bourgeoisin som kämpar för antingen kontroll över ekonomin eller åtminstone för ett mera lönande deltagande i den.

Det är fortfarande alltför tidigt att förutsäga utgången i kraftmätningen mellan dessa nya tendenser, för den kommer att vara beroende både av inriktningen och allvaret i de inom-

imperialistiska striderna och på de möjligheter som står de folkliga massorna och deras politiska representanter till buds då det gäller att göra sin styrka rättvisa på den politiska arenan.

Den relativa autonomi som uppnåtts av militären i länder som Peru och Bolivia har varierat mycket både beträffande form och omfattning. I Perus fall har de avgörande faktorerna varit: (1) den svaghet som de delar av den beroende bourgeoisin vilka varit engagerade inom den urbana industrialiserade sektorn har uppvisat (en svaghet som haft sina rötter i det förhållandet att dessa industrier från början har utvecklats av den imperialistiska bourgeoisin ensam snarare än i gemenskap med den beroende bourgeoisin), och (2) den mycket begränsade utvecklingen av de breda massornas politiska medvetande. Dessa förhållanden har möjliggjort för militärregeringen att uppnå en viss självständighet som aldrig tidigare har innehafts av en latinamerikansk regering under icke-revolutionära förhållanden. Perus militärregim uppnådde inte bara kontroll över den politiska makten som i andra länder utan också en likadan kontroll över den ekonomiska makten.

I Bolivia å andra sidan, verkade en faktor som var frånvarande i alla andra länder: den bolivianska arbetarklassen stödde genomgående socialismen sedan den väl hade erfarit den nationalistiska perioden under den första MNR-regeringen. Arbetarna kunde därför mobilisera och öva starka påtryckningar eftersom den bolivianska beroende bourgeoisin är en av de svagaste på hela kontinenten. Som en följd av det fångades militären från första början mellan den imperialistiska bourgeoisin å ena sidan och bönderna och arbetarna å den andra. Så fort en del av militären hade tagit över regeringen i syfte att verka som en självständig verkställande kraft snarare än som en direkt agent för imperialismen, blev fragmentiseringen inom militären genast mera akut och möjligheten för arbetarklassens fackliga och politiska organisationer att mobilisera och öva påtryckningar ökade raskt. Detta ledde till det paradoxala förhållandet att i ett land som Bolivia har de arbetande massorna ett mera påtagligt inflytande på olika maktnivåer och en större möjlighet att driva igenom sina påtryckningar.

Brasilien, Argentina, Peru, Bolivia och Chile konstituerar i kronologisk ordning de länder där krisen i den politiska hegemonin framkallad av förändringar inom den övergripande imperialistiska strukturen har utspelats med konsekvenser så olika att de placerar sig över hela den politiska skalan. Men Latinamerika erbjuder t.o.m. ännu flera exempel på möjliga alternativ, vilket beror på dess utomordentliga heterogenitet, den ojämnhet och den sammansatta karaktär som dess historiskt-sociala struktur uppvisar. Vi måste åtminstone hålla det för möjligt att den nuvarande modellen och utvecklingen av striderna inom det imperialistiska lägret kommer att producera situationer och politiska regimer med nya karaktäristika. Vad som är viktigt på detta stadium är att isolera de allmänna mönster inom vilka och utifrån vilka de olika livskraftiga alternativen uppstår och utvecklas, ty det är detta som gör det möjligt för att förstå — och således också att försöka påverka — förutsättningarna för den socialistiska revolutionen i Latinamerika.

En väsentlig uppgift som under inga omständigheter får förbises är att i varje land liksom i Latinamerika som helhet iaktta i vilken omfattning USA:s hegemoni kan upprätthållas, förstärkas eller försvagas inom ramen för de inom-imperialistiska motsättningarnas utveckling. Det är också viktigt att iaktta den beroende bourgeoisins livskraft och makt, hur källorna till dess maktposition förändras, hur makten skiftar mellan de skilda intressegrupperna som tillsammans utgör denna beroende bourgeoisin, och dessutom på de nya sätt som den använder för att alliera sig med eller underordna sig under de imperialistiska makter som nu är aktiva och även kommer att vara det i framtiden.

Dessa uppgifter är emellertid alla mindre betydelsefulla att studera än att undersöka de omständigheter och attityder som präglar de dominerade klassernas liv, troligen därför att de senare har varit föremål för studier av imperialistiska forskare medan vi på den andra sidan ännu

inte har etablerat ett alternativt forskningsprogram i syfte att kunna visa de dominerade klasserna vad som händer med deras förtryckare, deras förändrade läge, källorna till deras makt, deras intressen och de motsättningar som behärskar dem och vad de förtryckta klasserna kan och måste göra åt dessa utvecklingstrender som ständigt påverkar dem både på kort och lång sikt. I stället har vi hittills inskränkt oss till att visa de förtryckta och exploaterade hur förtryckta och exploaterade de är – vilket både de och deras förtryckare mycket väl känner till – och hur deras attityder och beteenden varierar vilket också är av intresse för deras förtryckare. Hittills har förtryckarna varit i den bästa positionen för att utnyttja och förstå den kunskap som forskningen bragt i dagen.

Den process att omdefiniera och förändra klassrelationerna och i viss utsträckning också skärpa dem är kanske det främsta problemet som reser sig ur de nya villkor som präglar den imperialistiska ordningen. Men inom den ordningen är det nödvändigt att börja med att avslöja de konkreta, nya mekanismer och nya representanter som förtrycket gestaltas av, deras begränsningar och deras perspektiv. Detta innebär att en väg måste finnas för att åstadkomma en effektiv revolutionär skolning, som består först och främst i att identifiera fienden, igenkänna hans rätta ansikte bakom all förvirring, hans svagheter, hans vapen och den arena på vilken han är verksam.

Lästips

Fernando Henrique Cardoso, [Beroende och utveckling i Latinamerika](#)

André Gunder Frank, [Kapitalism och underutveckling i Latinamerika. Historiska studier över Chile och Brasilien](#) och [Kapitalism och ”feodalism”\(?\) i Latinamerika](#), samt [Kapitalistisk underutveckling eller socialistisk revolution](#),

Michael Löwy, [Marxismen i Latinamerika](#)